

УДК 782 : 792.54] : 821.161.2 Франко І.

Цитування:

Степурко В. І. Опера Мирослава Скорика «Мойсей» за поемою Івана Франка як наратив класико-романтичного ідеалу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2021. № 2. С. 262-266.

Stepurko V. (2021). Myroslav Skoryk's opera "Moses" based on a poem by Ivan Franko as a narrative of the classical-romantic ideal. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 2, 262-266 [in English].

Степурко Віктор Іванович,
композитор, заслужений діяч мистецтв
України, лауреат Національної премії
імені Тараса Шевченка,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри академічного і естрадного
вокалу та звукорежисури
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2648-4766>
viktorstepurko@gmail.com

ОПЕРА МИРОСЛАВА СКОРИКА «МОЙСЕЙ» ЗА ПОЕМОЮ ІВАНА ФРАНКА ЯК НАРАТИВ КЛАСИКО-РОМАНТИЧНОГО ІДЕАЛУ

Мета роботи – дослідити основні наративи опери Мирослава Скорика «Мойсей» за поемою Івана Франка під кутом зору класико-романтичної естетичної платформи боротьби за ідеал. Кризовий стан сучасного суспільства спонукає композитора до виконання ролі Провідника, що вимагає термінових змін вектору мистецького розвитку в напрямку високодуховної філософсько-етичної спрямованості. **Методологія** дослідження полягає у розгляді психологічного наративу романтичної творчої спрямованості І. Франка (Р. Голод), аналізуванні сучасних проблем оперного мистецтва в Україні (І. Гамкало), використанні порівняльного аналізу епохальних проблем в Україні початку ХХ – ХХІ століть та співставленні егалітарного й елітарного розуміння спрямованості твору М. Скорика (Л. Кияновська). **Наукова новизна** підходів є пов'язаною із розглядом композиторського наративного дискурсу як апелювання до узагальненого інтонаційно-образного символізму музичної стилістики, а не стилізації певних історичних чи етнічних складових. Вперше розглянуто оперу «Мойсей» М. Скорика як твір, що пророкує важкий шлях до волі, добробуту і щастя. **Висновки.** У творі висловлено наративну спрямованість до синтезування класико-романтичного композиційно-формотворчого конструкту з узагальнено-символічним «позачасовим» розумінням філософсько-поетичної образності. У цьому контексті церковна монодійна трихордовість або апелювання до образної сфери вокальних творів М. Лисенка висловлюють наративи звертання до Бога й уявлення про омріяний рідний край, що в кінцевому результаті утворює особистісний міфологічний простір буттєвості.

Ключові слова: наратор, естетична платформа, риторичні фігури, наративний концепт, інтенційний рівень.

Stepurko Viktor, composer, Honored Artist of Ukraine, winner of Taras Shevchenko National Prize, Ph.D. candidate, associate professor, Professor of Academic and Variety Vocal and Sound Directing The National Academy of Leadership in Culture and the Arts

Myroslav Skoryk's opera "Moses" based on a poem by Ivan Franko as a narrative of the classical-romantic ideal

The purpose of the article is to explore the main narratives of Myroslav Skoryk's opera "Moses" based on the poem by Ivan Franko, from the point of view of the classical-romantic aesthetic platform of the struggle for the ideal. The crisis of modern society motivates the composer to fulfill the role of the Guide, which requires urgent changes in the vector of artistic development in the direction of highly spiritual philosophical, and ethical orientation. **The methodology** is to consider the psychological narrative of the romantic creative orientation of I. Franko (R. Golod), to analyze modern problems of opera in Ukraine (I. Gamkalo), to use comparative analysis of epoch-making problems in Ukraine of early XX - XXI centuries and to compare egalitarian and elitist understanding the orientation of the work of M. Skoryk (L. Kiyonovska). **The scientific novelty** of the approaches is related to the consideration of the composer's narrative discourse as an appeal to the generalized intonation and figurative symbolism of musical stylistics, rather than the stylization of certain historical or ethnic components. For the first time, M. Skoryk's opera "Moses" was considered as a work that foretells a difficult path to freedom, prosperity, and happiness. **Conclusions.** The work expresses a narrative focus on the synthesis of the classical-romantic compositional-formative construct with a generalized-symbolic "timeless" understanding of philosophical and poetic imagery. In this context, the church's monodic trichord or appeal to the figurative sphere of M. Lysenko's vocal works express narratives of turning to God and the idea of the dream homeland, which ultimately forms a personal mythological space of existence.

Key words: narrator, aesthetic platform, rhetorical figures, narrative concept, intentional level.

Актуальність теми дослідження. Світова культура в цілому переживає кризу, але шляхи її подолання – найболючіше питання, у підходах до якого багато розбіжностей. Не є винятком і нинішній стан оперного мистецтва України. Одностайно визнано, що національні традиції багато в чому втрачені, але нема єдності в тому, як виправляти становище. До того ж, усі ми, начебто, хочемо, щоб демократизм, доступність та водночас глибина естетичного впливу оперного мистецтва поставили його в ряд найбільш шанованих у суспільстві видів художньої діяльності. Але практична робота державних і громадських організацій свідчить про занедбаність цієї справи. Відзначається, що за два десятиліття Нової Незалежності в Україні не було поставлено жодної опери сучасних українських композиторів, констатується факт розриву традиції української опери, коли «виросло декілька поколінь співаків, які у своєму репертуарі мають лише твори італійської вокальної школи, виховані на кантілені. Вони не сприймають сучасну музику, її інтонації, не знають і не вміють співати твори сучасних авторів» [3]. Оскільки відвічною національною традицією на Україні був тісний зв'язок із життям людей, слід пам'ятати, що духовність не можна реанімувати, вона у душах людей виростає лише на живому ґрунті. Із плином часу люди та їх уподобання змінюються, а тому кожен має право відшукувати свої заповітні струни в мистецтві минулих епох, по-своєму його переосмислювати. Але людство зобов'язане залишити нащадкам свій образ у художній творчості, інакше прийдешні покоління виростуть такими ж глухими до нас, як і ми – до свого часу.

Аналіз досліджень і публікацій. Науковці розглядають поезію Івана Франка під кутом зору психологічного нарративу романтичної творчої спрямованості (Р. Голод), поряд із цим, стверджуючи його реалістичний погляд на світ. У контексті сучасних проблем оперного мистецтва в Україні розглядається факт розриву традиції української опери (І. Гамкало), а порівняльний аналіз епохальних проблем в Україні початку ХХ – ХХІ століть та співставлення егалітарного й елітарного розуміння спрямованості в опері «Мойсей» М. Скорика за поемою І. Франка здійснюється на основі виокремлення певних різножанрових складових і їх подібності до сучасних стильових означень (Л. Кияновська).

Мета роботи – дослідження героїчного творчого подвигу композитора М. Скорика у

створенні опери «Мойсей» за поемою І. Франка, що піднімає ряд проблем загальнонаціонального характеру, які необхідно вирішувати. І хоча у творі немає ні цитувань, ні стилізації до народних фольклорних зразків, його музична мова є насиченою особистісним пафосом і вірою у праведність свого шляху. Таку спрямованість можна іменувати одержимістю власним наратором, що пройшов складний шлях формування і не має наміру з нього зійти. Цей наратор в образі композитора і є тією особистістю, що розуміє всю сутність кризового стану сучасного суспільства і виконує роль Провідника, що вказує шлях виходу з нього. Звичайно, його завданням є вплив на свідомість людей соціуму через мистецтво, яке потерпає від панування нарративів самозакоханості, закритості від суспільства з претензіями на елітарність, тож вимагає термінових змін вектору мистецького розвитку в напрямку високодуховної філософсько-етичної спрямованості. І звичайно ж, композитор розуміє героїчну сутність такого поступу боротьби за душі людей, спасіння від омуту споживацтва. А цілісність і суспільна єдність, на протипагу розбрату і зневір'ю, є тим дороговказом, заповіданим нам нашими історичними нараторами, Пророками, лідерами нації.

Виклад основного матеріалу. Розглянувши проблему співпадіння й відмінностей нарративних спрямувань поеми І. Франка та опери М. Скорика «Мойсей», можна зробити висновок, що композитор ясно усвідомлює важливість даного історичного періоду початку ХХІ століття, як переходу українського етносу до іншої цивілізаційної форми буття. У контексті класико-романтичної естетичної платформи, що її проголошено композитором у своїх висловлюваннях, він втілює свій задум і забувши про так звану «сучасність» поринає у Майбуття через усвідомлення зв'язку епох і поколінь.

Як відомо, український романтизм виникає на початку ХІХ століття і є пов'язаним з національно-визвольним рухом. Тут можна згадати тодішню зацікавленість вчених у вивченні національного фольклору й етнографії, що, звичайно ж, призводило до політичного підтексту про самодостатність українського етносу, а отже і спротиву цьому процесу російської імперської влади, під ярмом якої знаходилася в той час Україна. І звичайно ж, ідеалом «українського духу» завжди була знищена Катериною ІІ Запорізька Січ як осередок вольностей, виплекана мрія про поновлення її ідеалів, романтичний образ

світлого майбутнього нації. Образ особистих свобод транслюється в українській філософії у право нації на самовизначення, її незалежний політичний і культурний розвиток. Такими є ідеї М. Гоголя, Т. Шевченка, О. Потебні, П. Куліша, М. Драгоманова та інших. Природне право на справедливість, існування нації розуміється як Божественний Промисел, колективна форма існування Духу Божого.

Говорячи про І. Франка, Р. Голод [1] звертає увагу на той факт, що «“ран” у його творчості набагато більше, ніж “квіточок”. Навіть у такій академічній поетичній формі, як сонет, який вже за традицією, починаючи від сонетів Петрарки, вважається найпринаднішою формою для збору “поетичного нектару”, навіть у цій формі Франко пише про свої “рани” та “рани” суспільства». Можна підтвердити, що і опера «Мойсей» М. Скорика є насиченою такими «ранами і болями», починаючи від Прологу і аж до завершення в Епілогу, який хоч і має твердий оптимістичний дух, але пророкує важкий шлях до волі, добробуту і щастя.

Звертає на себе увагу, що лише ангельський лик дітей, які у пустелі мріють про своє казкове місто, є світлим «промінчиком» всієї опери. Вся фактура твору, хоч і використовує мелодико-романтичні композиційні прийоми розвитку музичної форми, однак несе у собі емоційну й інтелектуальну насиченість сучасного мислення. Наприклад, як підсилення трагедійності події відбувається раптове переключення від дитячої безпосередності до підбурливого діалогу Авірона і бурхливої реакції на нього хору. Так само раптово з'являється на сцені і сам Мойсей, що переключає музичний розвиток у сферу філософсько-інтелектуального осмислення буття. Характерно, що мелодика його монологу, у часі висловлення ним сентенцій розуміння Божого слова і роздумів про його беззаперечну істинність, висловлює сутність трихордовості старовинної церковної монодії. Відзначається також інтонаційний зв'язок мелодики Прологу й Епілогу з наративом-звертанням Мойсея до Бога-Отця.

Зовсім іншими музичними засобами користується композитор для відтворення образів казки-алегорії про дерева, що «обирали собі царя». Музичний матеріал нагадує тут наративи стилістики вокальних творів М. Лисенка, що, по-перше, акцентує народно-жанрову їх сутність як ідеалу омріяного рідного краю, а по-друге, проводить «арку» психологічного зв'язку між часом початку ХХ

і ХХІ століття в історичних паралелях. Такий зв'язок є дуже важливим, бо нагадує про трагічні помилки у національному поступу України, а по-друге, висловлює об'єднавчий наратив зв'язку між поколіннями у часі й епохальному цивілізаційному русі до найвищої мети.

Спир між Авіроном і Мойсеєм висловлюється у напруженій дисонантній атмосфері, що постійно підсилює емоційну напругу твору. М. Скорик користується тут засобами музичної виразності, що їх напрацьовано в європейському оперному мистецтві протягом століть, включаючи й авангардні тенденції їдкою сарказму й гіркою іронією, маючи на увазі використання речитативних композиційних прийомів аж до наспівного говору (нім. *Sprechgesang* — букв. мова-голос), що його увів до музичного вжитку на початку ХХ століття ще німецький композитор А. Шенберг [5]. У цьому сенсі згадуються слова І. Франка у його полеміці з естетством ідеалістів, що їх наводить Р. Голод: «Ми ж тут живемо в клоаці, то й де ж нам взяти кращих декорацій?» [1].

У цілому важливо відзначити, що наратив драматизму події вривається до процесу дії на самому початку і є насиченим протягом усього твору, аж до моменту зникнення Мойсея на горі, що означає духовну пустку. Але з'ява нового лідера племені – Єгошуа, повернення у музичному плані образної сфери поступу, що її було започатковано ще у Пролозі, при переході до Епілогу лише свідчить про початок нового етапу важкого шляху до омріяної «Духовної Батьківщини». Навіть фінальний акорд в Епілозі опери «Мойсей» М. Скорика звучить із «розщепленою» мажоро-мінорною терцією і є посиланням до основного наративу твору: висловлення тривоги за долю народу і його духовний вибір в історичному процесі.

У цьому сенсі, щодо зауважень музикознавиці Л. Кияновської про «егалітарний підхід» (від франц. *égalité* – рівність) [2, 386] в означенні естетичної платформи опери «Мойсей» М. Скорика, скидається на те, що, попри заяви самого композитора про бажання бути зрозумілим і сприйнятим пересічними слухачами, задіяний у творі наратив героїчного поступу в процесі тяжкого виборювання ідеалу, може бути сприйнятим лише інтелектуальною елітою суспільства. Тож зовсім не випадково твір викликав неоднозначну реакцію критики. Очікування видовищності й ефектної колористики музичного матеріалу не

справдилися, а наразі громадськість «наштотхнула» на жорстку правду реалій боротьби за ідеал, що її витворив композитор.

Тож услід за І. Франком, що прийшов на початку ХХ століття до висновку про неготовність українського народу до державотворення, твір М. Скорика висловлює ті самі наративи: правдивого розвінчування прибічників «золотого тільця», заклик до усвідомлення власної відповідальності кожного за долю спільноти й героїчного спротиву всіляким «нашіптуванням» про першість матеріального добробуту перед духовним зростанням тощо. Постулат же Шевченкового «чи ми діждемося Вашингтона?» [4, 230], що його підхоплює у своїй поемі й І. Франко, в опері М. Скорика «Мойсей» набирає героїчного нарративу узагальненого образу народу, що сам має вирішувати свою долю. Крім того, в образі Провідника такого поступу виокремлюється образ Поета, що виступає як наратор цього ідеалу в Пролозі і як незламний моноліт «голосу народу» в Епілозі.

На зауваження Л. Кияновської [2, 385], в контексті виокремлення певних різножанрових складових у опері «Мойсей» М. Скорика і їх подібності до сучасних стильових означень, слід заперечити, що вони використовуються композитором тут як узагальнені інтонаційно-образні символи, а не стилізовані до певних історичних чи етнічних складових. Тож монолітність у творі досягається розгалуженою системою музичних символічних знаків, таких, наприклад, як «незламний поступ», що проходить через усю оперу й на різні лади переінакшується, «висміюється» різними персонажами, що так чи інакше ведуть проти нього боротьбу. Це стосується Авірона й Датана, та навіть і духів пустелі, спокусників Мойсея, – Азазеля і Йохаведи. Характерно, що протистояння двох нарративів – «незламного поступу» й «пустельної омани» висловлюється композитором у напрямку нарративів барокових риторичних фігур *anabasis-katabasis*, коли поступальному руху знизу догори, протиставляється хроматизована ламана змієподібна лінія, що розвивається зверху до низу.

Вже зазначалося, що звертання Мойсея до Бога-Отця висловлюється в опері М. Скорика «Мойсей» у напрямку нарративів церковної монодійної трихордовості, у свою чергу, апелювання до образної сфери вокальних творів М. Лисенка висловлює нарратив народних уявлень про омріяний рідний край.

Особливо слід зупинитися на дитячому хоровому номері «Ми будемо дім», що різко відрізняється від всього іншого музичного матеріалу опери і є своєрідним інтенційним виявом нарративу мета-мрії про світле майбутнє людства. Л. Кияновська [2, 385] вбачає у ньому зв'язок із «радянськими кантатами» (наприклад, того ж таки Д. Кабалевського), однак можна згадати багато подібних зразків дитячої музики європейських композиторів ХХ століття, таких як З. Кодаї, Б. Барток, Б. Бріттен, що висловлюють саме такі наративи. Тож, оскільки ми вбачаємо витворення в опері М. Скорика «Мойсей» буттєвості загальнофілософського виміру, в якій всі події відбуваються у позачасовому просторі нарративних концептосфер Вічності, то і розглядаємо всі історичні паралелі як умовні, значення яких у цьому творі вимірюється на глибинному інтенційному рівні.

Розмаїття творчих спрямувань І. Франка приводить дослідника Р. Голода [1] до висновку, що всі вони «утворюють у різних творах своєрідні синтезовані сполуки». Про це свідчить і бажання М. Скорика відтворити нарративну спрямованість синтезу класико-романтичного композиційно-формотворчого конструкту з узагальнено-символічним «позачасовим» розумінням філософсько-поетичної образності, у якій переплавлено всі епохальні періоди функціонування європейського музичного тла від монодії, авангардної дисонантності – до постмодерної стилістичної розмаїтості.

Наукова новизна. Наукова новизна підходів є пов'язаною із розглядом композиторського нарративного дискурсу як апелювання до узагальненого інтонаційно-образного символізму музичної стилістики, а не стилізації певних історичних чи етнічних складових. Стверджується, що монолітність у творі досягається розгалуженою системою музичних символічних знаків, наприклад, як «незламний поступ», що проходить через усю оперу й на різні лади переінакшується, «висміюється» різними персонажами, що так чи інакше ведуть проти нього боротьбу. Саме тому вперше розгляд опери «Мойсей» М. Скорика здійснюється під кутом зору елітарного прозріння як нарративу, що проповідує важкий шлях боротьби за волю, добробут і щастя.

Висновки. У творі висловлено нарративну спрямованість до синтезування класико-романтичного композиційно-формотворчого конструкту з узагальнено-символічним

«позачасовим» розумінням філософсько-поетичної образності. У цьому контексті церковна монодійна трихордовість або апелювання до образної сфери вокальних творів М. Лисенка висловлюють наративи звертання до Бога й уявлення про омріяний рідний край, що в кінцевому результаті утворює особистісний міфологічний простір бутевості.

Література

1. Голод Р. Між романтизмом і натуралізмом. Дзвін. 1996. № 8. С. 139–141.
2. Кияновська Л. Музичне прочитання поезії Франка у вимірах сучасної естетики (на прикладі творчості львівських композиторів). Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2012. Вип. 21. С. 377–388.
3. Поліщук Т. Україні потрібен свій «Мойсей». Більш як два десятиліття опери сучасних українських композиторів не ставили на столичній сцені. Дата оновлення: 26.01.2006. URL: <http://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/ukrayini-potriben-sviy-mousey> (дата звернення: 03.03.2020).
4. Шевченко Т. Повне зібрання творів: у 12-ти т. Редкол.: Є. П. Кирилюк (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1991. Т. 2. 230 с.
5. Шенберг А. Стиль і думка. Статті і матеріали. Упоряд., Пер., Комент. Н. О. Власової та О. В. Лосевой. Москва, 2006. ISBN 5-85285-838-2.

References

1. Golod R. (1996). Between romanticism and naturalism. Bell, 8, 139-141 [in Ukrainian].
2. Kiyanoska L. (2012). Musical reading of Franko's poetry in the dimensions of modern aesthetics (on the example of the work of Lviv composers). Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood, 21, 377-388 [in Ukrainian].
3. Polishchuk T. Ukraine needs its "Moses". For more than two decades, operas by contemporary Ukrainian composers have not been staged in the capital. Date of renovation: 26.01.2006. URL: <http://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/ukrayini-potriben-sviy-mousey> [in Ukrainian].
4. Shevchenko T. (1991). Complete collection of works: in 12 volumes. Editor.: E. P. Kyryliuk (chairman) and others. Kyiv: Nauk. Opinion, Vol. 2, P. 230[in Ukrainian].
5. Schoenberg A. (2006). Style and thought. Articles and materials. Edited., Per., Comment. N. O. Vlasova and O. V. Loseva. Moscow. [in Russian].

*Стаття надійшла до редакції 30.03.2021
Отримано після доопрацювання 16.04.2021
Прийнято до друку 20.04.2021*